

2. Vaspitanje i obrazovanje za ljudska prava i njegova povezanost sa vaspitanjem i obrazovanjem za demokratsko građanstvo¹⁵

Obrazovanje za demokratsko građanstvo i obrazovanje za ljudska prava usko su povezani i međusobno se podržavaju. Oni se razlikuju više u usmjerenju i obimu, nego u ciljevima i praksi. Obrazovanje za demokratsko građanstvo odnosi se ponajprije na demokratska prava i odgovornosti i aktivno učestvovanje u odnosu na građanske, političke, socijalne, ekonomske, pravne i kulturne sfere društva, dok se obrazovanje za ljudska prava bavi širim spektrom ljudskih prava i osnovnih sloboda u svakom području ljudskog života.

Povelja Savjeta Evrope o Vaspitanju i obrazovanju za demokratsko građanstvo i vaspitanju i obrazovanju za ljudska prava usvojena u okviru Preporuke CM/Rec (2010.) 7 Odbora ministara, 11. maja 2010.

Sljedeće poglavlje detaljnije prikazuje povezanost između vaspitanja i obrazovanja za ljudska prava i vaspitanja i obrazovanja za demokratsko građanstvo.

Ujedinjene nacije i njihove specijalizovane agencije već decenijama su formalno priznale pravo na vaspitanje i obrazovanje za ljudska prava, to jest pravo građana na informisanje o pravima i slobodama sadržanim u sporazumima o ljudskim pravima koje su njihove zemlje ratifikovale. Vlade su odgovorne za implementaciju odrednica ljudskih prava kroz zakone, načela i praksu. One izvještavaju o njihovom napretku podnoseći periodične izvještaje tijelima potpisnica. Posmatračke organizacije kao što su grupe za ljudska prava dodatno pomažu u praćenju napretka.

Očigledno je da bi građani trebalo da poznaju i cijene svoja ljudska prava kao i da uvažavaju tuđa. Neophodno je i da razumijemo zakonsku odgovornost vlada da nam obezbjeđuju naša prava. Trebalo bi da poštujemo naše građanske etičke odgovornosti, da negujemo i zagovaramo ljudska prava u svakodnevnom životu. Znanje i spremnost spoznavanja i odgovornog provođenja svojih i tuđih prava započinje još u ranoj fazi života: u našim porodicama, našim školama i našim zajednicama.

Osvrćući se na vaspitanje i obrazovanje za ljudska prava, agencije UN-a poput Kancelarije Visokog predstavnika za ljudska prava, UNESCO-a i UNICEF-a, zajedno s međuvladinim organizacijama poput Savjeta Evrope i nacionalnih agencija za ljudska prava, izričito sugerišu da se obrađivanje tematike ljudskih prava uvrsti u školovanje.

Vaspitanje i obrazovanje za ljudska prava sadrži normativnu i zakonsku dimenziju. Zakonska dimenzija uključuje razmjenu sadržaja o kriterijumima međunarodnih ljudskih prava utjelovljenih u sporazumima i poveljama kojima su se naše države obavezale. Ti kriterijumi obuhvataju građanska i politička prava, kao i ona socijalna, ekonomska i kulturna. Posljednjih godina su tom sve širem okviru dodata i ekološka i kolektivna prava. Zakonska dimenzija prepoznaje važnost kontrole i odgovornosti kako bi se osiguralo da vlade ostvaruju sve elemente odredbi o ljudskim pravima.

Vaspitanje i obrazovanje za ljudska prava istovremeno je i normativna i kulturna djelatnost. To je vrijednosni sistem koji pomaže svima da razmisle o tome do koje su mjere njihove svakodnevne aktivnosti u skladu s normama i vrijednostima ljudskih prava. Implementaciju pristupa utemeljenog na ljudskim pravima u školstvo obraditi ćemo detaljnije u nastavku ovog priručnika.

U pogledu razredne nastave, vaspitanje i obrazovanje za ljudska prava, kao i vaspitanje i obrazovanje za demokratsko građanstvo, uveliko promoviše interaktivne metode usmjerene na učenika. Sljedeći pedagoški pristupi su među vodećim koji se promovišu u obrazovanju za ljudska prava:

- iskustveni i aktivni: primijenjuju učenikovo predznanje u organizuju aktivnosti kojima se stiče iskustvo i nova znanja;
- problemski: izazivaju učenikovo predznanje;
- participatorni: podstiču kolektivno nastojanje u razjašnjavanju koncepata, analiziranju tema i izvršavanju aktivnosti;
- dijalektički: zahtijevaju od učenika da upoređuju svoje znanje s onim iz drugih izvora;
- analitički: zahtijevaju od učenika da razmisle o tome zašto su stvari upravo takve kakve jesu i kako su takve postale;

¹⁵ Autor: Felisa Tibbitts (2009.). Originalni izvor: Tibbitts F. (2008.), "Human Rights Education" u Bajaj M. (ed.), Encyclopedia of Peace Education, Information Age Publishing, Charlotte, NC.

- terapijski: promovišu ljudska prava u intra- i interpersonalnim odnosima;
- usmjereni na razvoj strateških vještina: usmjeravaju učenike da postave vlastite ciljeve i osmisle strateške načine postizanja istih; i
- usmjereni na postizanje ciljeva: dopuštaju učenicima da planiraju i organizuju aktivnosti u skladu sa svojim ciljevima.¹⁶

Vaspitanje i obrazovanje za ljudska prava u nastavnim planovima i programima mnogih zemalja podudara se s vaspitanjem i obrazovanjem za demokratsko ili globalno građanstvo, preuzimanjem temeljnih koncepata građanskog obrazovanja i njihovom primjenom na univerzalniji i kritičniji način. Znanje o ključnim konceptima i činjenicama, te aspekti građanske inicijative i građanskih vještina nalaze svoju primjenu u područjima globalne društvene odgovornosti, pravde i aktivnom djelovanju u društvu.

Osim toga, vaspitanje i obrazovanje za ljudska prava eksplicitno podstiče društvenu odgovornost i aktivno djelovanje učenika. No, istovremeno i prevazilazi promovisanje participacije kao elementa reprezentativne demokratije, pridodajući aktivnom djelovanju učenika spektar prava. Svako preduzimanje neke akcije može suštinski da se procijeni kao ostvarivanje nečijeg prava. Ono takođe može odigrati značajnu ulogu kao sredstvo u borbi protiv ugnjetavanja ili nepravde.

Obiman normativni okvir vaspitanja i obrazovanja za ljudska prava te široki spektar potencijalnih učenika rezultirali su u brojnim varijacijama načina na koje je vaspitanje i obrazovanje za ljudska prava implementira. Iako je definisan univerzalnim okvirom međunarodnih (katkad i regionalnih) normi, određena poglavlja i njihova primjena zavise od lokalnog i nacionalnog konteksta. Pored toga, vaspitanje i obrazovanje za ljudska prava u kontekstu škole prilagođeno je uzrastu učenika i uslovima nacionalnih/ lokalnih škola i obrazovnih politika.

Tematika i sadržaji ljudskih prava u školskim kurikulumima mogu poprimiti oblik interkulturalne tematike pod mandatom vaspitno-obrazovne politike ili mogu postati sastavni dio postojećih školskih predmeta, kao što su istorija, civilno/građansko obrazovanje, društvene i humanističke nauke. Vaspitanje i obrazovanje za ljudska prava može se naći i u umjetničkim projektima, neformalnim klubovima i posebnim događanjima koja se održavaju u školskoj sredini.

Kao što sugeriše Povelja Savjeta Evrope o obrazovanju za demokratsko građanstvo i ljudska prava, ta su obrazovna područja međusobno usko povezana i međusobno se podržavaju. Razlikuju se više u usmjerenju i obimu, nego u ciljevima i praksi. Obrazovanje za demokratsko građanstvo odnosi se ponajprije na demokratska prava i odgovornosti i aktivno učestvovanje u odnosu na građanske, političke, socijalne, ekonomske, pravne i kulturne sfere društva, dok se obrazovanje za ljudska prava bavi širim spektrom ljudskih prava i osnovnih sloboda u svakom području ljudskog života..

Gdje vaspitanje i obrazovanje za ljudska prava i vaspitanje i obrazovanje za demokratsko građanstvo koegzistiraju unutar školske sredine, uzajamno se i podstiču. 1999. objavljena je Studija o civilnom vaspitanju i obrazovanju Međunarodnog udruženja za vaspitanje i obrazovanje¹⁷ koja je koristila podatke sakupljene od 88.000 14-godišnjaka iz 27 zemalja.¹⁸ Izvršena je analiza s ciljem ispitivanja razlika u nivou znanja učenika iz različitih zemalja na temu ljudskih prava u poređenju s drugim oblicima civilnog znanja, te stavova učenika prema promovisanju i prakticiranju ljudskih prava.

Ta je analiza pokazala da način na koji učenici doživljavaju demokratiju u školi kao i u odnosu na međunarodna pitanja uveliko zavisi o nivou njihovog znanja o ljudskim pravima. Faktori koji bi se mogli nazvati “demokratija u školi” bili su od značaja za stavove pojedinih učenika o ljudskim pravima. Analiza podataka Međunarodnog udruženja za vaspitanje i obrazovanje potvrdila je da učenici koji su bili najizloženiji praksi demokratskih ideala unutar učionica i škola često posjeduju pozitivne stavove o ljudskim pravima. Osim toga, učenici s višim nivoom znanja o ljudskim pravima češće su se sretali sa međunarodnom tematikom, posjedovali izraženije norme za aktivno građanstvo, te bili politički djelotvorniji.

Škole koje nude vaspitanje i obrazovanje za ljudska prava i vaspitanje i obrazovanje za demokratsko građanstvo u sprezi jednog s drugim pripremaju svoje učenike da postanu sposobni i odgovorni građani koji poznaju i njeguju svoja prava i slobode.

¹⁶ ARRC [Asia-Pacific Regional Resource Center for Human Rights Education] Regionalni resursni centar Azije i Pacifika za vaspitanje i obrazovanje o ljudskim pravima (2003.), “What is Human Rights Education”, *Human Rights Education Pack*, ARRC, Bangkok.

¹⁷ The International Education Association (IEA).

¹⁸ Torney-Purta J., Barber C. H. i Wilkenfeld B. (2008.), “How Adolescents in Twenty-Seven Countries Understand, Support and Practice Human Rights”, *Journal of Social Issues*, 64:1.